

Dancs Katinka – Kinyó László

Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet

Szegedi középiskolások bevándorlók iránti attitűdjei

A Nyugat-Európába érkező bevándorlók integrációja gyakran komoly kihívás elé állítja az EU döntéshozóit és politikusait. Mindez különösen akkor válik érzékelhetővé, ha a beilleszkedés folyamata a lakosság előítéletekkel terhes megnyilvánulásaiával társul.

Az IEA állampolgári műveltség vizsgálatainak (CivEd, ICCS) visszatérő témája a tanulók bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjeinek feltárása. A lezajlott vizsgálatok eredményei szerint a fiatalok számos országban elutasítók a betelepülőkkel szemben. Jelen tanulmányunk a folyóirat 2012/5. számában megjelent, politikai-közéleti intézmények iránti attitűdök vizsgálatával foglalkozó munkánk folytatásának tekinthető. Írásunkban 9. osztályos szegedi tanulók körében végzett, bevándorlókkal kapcsolatos attitűdökre irányuló felmérésünk eredményeit mutatjuk be, továbbá az adatokat összehasonlítjuk korábbi nemzetközi és hazai eredményekkel.

A bevándorlók fogadtatása Európában és Magyarországon

A 21. század társadalmainak számos kihívással kell megküzdeniük. Ezek közé tartozik többek között a bevándorlók helyzetének rendezése is, amely a nemzetközi migráció élénkülésével egyre sürgetőbb feladatnak bizonyul.

A 20. század első felében Európa népessége még 548 millióról 727 millió före növekedett, a század második felétől viszont már érezhetővé váltak a népességcsökkenés jelei, és az előrejelzések szerint ez a trend hosszabb távon is fennmarad (Demény, 2004). A demográfiai csökkenés az Európai Unió politikusait és döntéshozóit is új helyzet elé állítja, mivel a népesség csökkenésével párhuzamosan a közösségnek fel kell készülnie a tagországokba érkező bevándorlók (menekültek és munkavállalók) fogadására. A liberális nézeteket követő, emberi jogok tiszteletben tartását képviselő uniós dokumentumok és szabályozások támogatják a bevándorlók befogadását, ugyanakkor az uniós szabályozásoknak meg kell felelniük az egyes tagállamok elvárásainak is, melyek viszont – a bevándorlók letelepedésének megnehezítésével – inkább a saját biztonságuk megőrzésére törekszenek (Zoysa, 2007). Az uniós intézmények nemcsak a szabályozás kidolgozására fordítanak nagy gondot, hanem a betelepülők integrációjára is. A humánus bevándorlás-politikán kívül fontos szerepet kapnak az integrációban azok a kezdeményezések is, melyek a befogadó közösségek idegenellenességét hivatottak mérsékelni (ilyen tevékenységet végez például a *European Network Against Racism*, mely különböző programok segítségével igyekszik a bevándorlókkal szemben toleráns álláspontot népszerűsíteni, vagy ide sorolható a *Diversity feels good. Youth for Diversity, Tolerance and Democracy* program is, amely a fiatalok körében igyekszik felhívni a figyelmet a

tolerancia és a sokszínűség elfogadásának fontosságára). Az efféle kezdeményezések létjogosultsága elvitathatatlan, mivel a nemzetközi vizsgálatok szerint a lakosság több országban is előítéletekkel fogadja a migránsokat.

Magyarország annak ellenére az előítéletes országok közé tartozik, hogy csekély arányban (kb. 2%) vannak jelen bevándorlók (*Political Capital, 2008*), a lakosság túlnyomó része tehát nem rendelkezik személyes tapasztalatokkal. Ennek ellenére egy 2009-es vizsgálat tapasztalatai szerint 17 európai ország közül Magyarország bizonyult a leginkább elutasítónak a bevándorlókval szemben (*Meuleman, Davidov és Billiet, 2009*). Hazánk csak az 1990 után megélnékülő kivándorlási hullámban vált célországgá, ami részben magyarázatot adhat az elutasító magatartásra, hiszen a polgárok az utóbbi évtizedekben olyan jelenséggel találják szemben magukat, melyek korábban abszolút ismeretlenek voltak számukra. Az elutasítás háttérében emellett az ismeretlentől való félelem, a bevándorlók okozta szimbolikus fenyegetés (pl. kulturális szokások ütközése) is állhat, azonban a bevándorlókval szembeni előítéletek kialakulásában hazánk esetében inkább az ún. közéleti diskurzusoknak van nagyobb szerepük. A nyilvánosság, a média, a közéleti viták legtöbbször negatív jelentéstartalmú üzenetet közvetítenek a bevándorlókról, melyek eredményeként a köztudatban összességében fenyegető migráns-kép alakul ki (*Political Capital, 2008*). Ezt a képet a múltban kialakult és a közgondolkodásban tovább élő képzetek még tovább erősíthetik. *Meuleman és mtsai. (2009)* szerint a bevándorlókval szemben Magyarországon tapasztalható előítéletesség azzal magyarázható, hogy hazánkban összemosisdik a bevándorlók és a kisebbségek fogalma). A történelmünk során elszenvedett kudarcok és veszteségek gyakran végződtek kivándorlással (pl. a 20. század eleji, vagy az '56-os kivándorlás Amerikába), így a polgárok gyakran negatív tartalmú fogalmakat kapcsolnak a jelenséghez (*Political Capital, 2008*).

A fiatalok bevándorlókval kapcsolatos attitűdjeinek feltérképezése a neveléstudományi kutatások fontos feladatának bizonyul. Mivel az előítéletek az iskolai oktató-nevelőmunka lehetőségeinek kiaknázásával alakíthatók, kívánatos lenne, hogy az iskola intenzívebb szerepet vállaljon a bevándorlókhoz való toleráns hozzáállás kialakításában.

A bevándorlókval kapcsolatos attitűdkutatások elméleti keretei

A fentebb említett jelenségek érthető módon ráirányították a figyelmet a bevándorlókval kapcsolatos attitűdök feltárására és modellezésére, melynek sajátosságaira több elmélet is igyekszik magyarázatot adni. Korábbi kutatások empirikusan igazolták, hogy a bevándorlók megítélését befolyásolja az a fenyegetés, melyet a befogadókban keltenek (*Jackson, Brown, Brown és Marks, 2001; Stephan, Ybarra és Bachman, 1999*; idézi: *Ward és Masgoret, 2006*). Az ún. 'integrált fenyegetés modell' (*Integrated Threat Theory*) szerint a befogadó ország lakói a bevándorlók betelepülését fenyegetésként élik meg. A befogadó ország polgárai önmagában is valós problémaként élhetik meg az erőforrások hiányát, az őket érő gazdasági hátrányt, vagy az elhelyezkedés nehézségeit (*Meuleman és mtsai., 2009; Berry, 2006*). A bevándorlók által képviselt normák és értékek az adott ország lakóinak értékeivel ütközhetnek, szimbolikus fenyegetést válthatnak ki. A sztereotípiák hatására az emberek gyakran valamilyen előzetes várakozással tekintenek a bevándorlókra, melynek következtében előítéletek alakulhatnak ki (*Stephan, Ybarra, Martinez, Schwarzwald és Tur-Kaspa, 1998; Stephan és mtsai., 1999*, idézi: *Ward és Masgoret, 2006*).

A csoportközi félelmek is erősen befolyásolhatják a befogadó társadalom bevándorlókval kapcsolatos attitűdjeit. Ezek a félelmek többféleképpen is megnyilvánulhatnak, például úgy, hogy agresszívnek, megbízhatatlannak tartják a bevándorlókat, vagy éppen kevésbé intelligensnek tekintik őket (*Leong, 2008; Stephan, Renfo, Esses, Stephan és Martin, 2005*).

Mindezek mellett arra is felhívják a figyelmet a korábbi vizsgálatok, hogy önmagában nemcsak a bevándorlók okozta fenyegetés befolyásolja az attitűdöket, hanem egyéb

tényezők hatását is közvetíti. Ilyen lehet például a multikulturális szemlélet, illetve a csoportközi kapcsolatok, melynek megléte vagy hiánya befolyásolhatja az egyén ítélleteit (Ward és Masgoret, 2006). E tényezők lehetséges hatásai az ún. 'kulturális alámerülés' (cultural immersion) módszerben is megfigyelhetők. A módszer alapvetése, hogy a résztvevők 2-3 hétig egy eltérő kultúra tagjaival, szokásaival és életmódjával ismerkedhetnek meg, melynek eredményeként toleránsabb álláspont alakulhat ki bennük (Kambutu és Nganga, 2008).

A befogadók attitűdjeivel foglalkozó másik elméletet a csoportkonfliktus-modell (*Instrumental Model of Group Conflict*) képviseli (Esses, Jackson és Armstrong, 1998; idézi: Ward és Masgoret, 2006). A modell jól kiegészíti a fenyegetés-elméletet, mert az attitűdök formálódásával kapcsolatban a személyes tényezők fontosságára, s azon belül is a 'szociális dominancia orientációra' (social dominance orientation) hívja fel a figyelmet. Ez a személyes jellemző arra utal, hogy valaki mennyire támogatja a meglévő társadalmi hierarchiát, mennyire fogadja el a társadalmi egyenlőtlenségeket, és mennyire tekinti versengés eredményének a társadalmi előrejutást (Duckitt, 2006; idézi: Esses, Wagner, Wolf, Preiser és Wilbur, 2006). Az ezzel kapcsolatos kutatási eredmények korántsem ellentmondásmentesek: a korábbi publikációk még egyértelműen azt állították, hogy a magas szociális dominanciával rendelkezők minden esetben elutasítóak a bevándorlókval szemben (l. Sidanus és Pratto, 1999), addig az újabb eredmények már árnyalják ezt a képet. Ezek részben alátámasztják a magas szociális dominancia és az intolerancia közötti kapcsolatot, azonban nem minden esetben mutatható ki ez az összefüggés, attól függően, melyik országban lakóit vizsgálták (Esses és mtsai., 2006).

Az ismertetett modellek szerint tehát két tényező vezet a csoportok közötti konfliktusokhoz: (1) a korlátozott erőforrások miatt érzett stressz, valamint (2) annak észlelése, hogy egy másik, idegen csoport is küzd ezekért. Ilyen helyzetekben a kívülállók csoportja könnyen válhat bűnbakká, amelyre a befogadók kivetíthetik problémáikat.

A befogadók viszonyulására nemzeti identitásuk erőssége is befolyással lehet. Az erős pozitív nemzeti identitással rendelkező polgárok hajlamosabbak elutasító álláspontot képviselni a bevándorlókval szemben. Ezek a lakosok azért, hogy nemzeti identitásuknak megfelelően kedvező színben tüntessék fel hazájukat, inkább lekicsinylik és negatívan ítélik meg a bevándorlókat (Esses és mtsai., 2006; Brown, 2011).

A nemzeti identitás mellett olyan tényezők is erős hatással vannak az attitűdökre, mint a nem, az életkor és az iskolai végzettség. A nők esetében alacsonyabb szociálisdominancia-orientáció figyelhető meg általánosságban, ami minden bizonnyal kapcsolatban áll az általuk tanúsított elfogadóbb szemlélettel. Az életkor esetében a fiatalok viszonyulnak toleránsabban, ugyanakkor a végzettség tekintetében az iskolázottabbakról mondható el ugyanez (Dandy és Pe-Pua, 2010).

A serdülők esetében fontos azt is számba venni, hogy az intézményes oktatás milyen hatással van a tanulók bevándorlókval kapcsolatos viszonyulásaira. Az iskola nemcsak az oktatás során elsajátított ismeretek, valamint a nevelés során átadott értékek és normák által játszik fontos szerepet a serdülők állampolgári kompetenciájának fejlődésében. Maga az iskolai légkör is meghatározza, milyen élményekkel gyarapodnak a tanulók. Gniewosz és Noack (2008) vizsgálata bebizonyította, hogy kapcsolat van a demokratikus iskolai légkör és az elfogadó attitűdök között, azonban az iskolai légkör nem jelzi előre a tanulók attitűdjeit. Vizsgálatainkban azt sikerült megerősíteniük, hogy egyéni szinten jár elsősorban fontos következményekkel a demokratikus iskolai légkör, ugyanis azok a tanulók, akik úgy érezték, tanáraik megértőek és korrektek voltak velük, a bevándorlókval kapcsolatban toleráns álláspontot képviseltek.

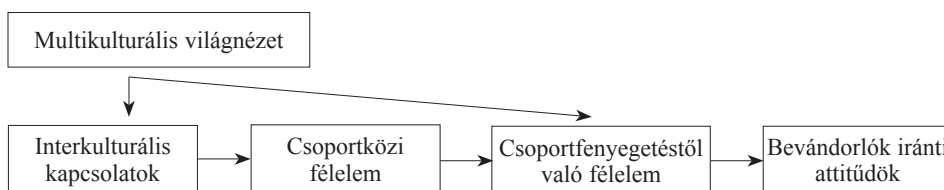
Részben tehát az erőforrásokért folytatott versengés, a tekintélyelvűségből fakadó elutasítás, valamint az idegenellenes kulturális hagyományok átvételével magyarázható a bevándorlókval szembeni előítéletek kialakulása. Ugyanakkor a sztereotípiák okozta

torzítások, illetve a közösség megnövelt önértékelésének eredményeként is kialakulhat a kisebbségekkel szembeni előítéletesség. A felsorolt tényezőkön kívül a közélet és a bevándorlókról folytatott közéleti diskurzus is befolyásolja a velük kapcsolatos attitűdök formálódását. Mindezen elméletek a betelepülőkkel szembeni előítéletek egy-egy aspektusát ragadják meg, ezzel érzékeltetve a probléma sokrétűségét (*Political Capital*, 2008.).

A bemutatottak alapján úgy tűnhet, normális csoportreakciónak számítanak a bevándorlókkal szemben érzett negatív érzések, melyek egy közösség biztonságérzetének igényéből táplálkoznak. A társadalom viszont képes toleráns álláspontot is kialakítani a bevándorlókkal kapcsolatban, melyet egyes országok (pl. Kanada, Ausztrália) sikeresen alkalmazott stratégiái igazolnak (l. *Esses és mtsai.*, 2006).

Az ún. 'kölcsonös akkulturációs modell' szerint a befogadó ország lakói ötféle stratégiát követhetnek. Az integráció a befogadók toleráns hozzáállásának eredménye. Ekkor a befogadó társadalom lehetővé teszi, hogy a bevándorlók elsajátítsák az ország kultúráját, ugyanakkor megmarad a joguk kulturális hagyományaik ápolására is. A szegregáció esetében a befogadó társadalom tagjai azt tekintik elfogadhatónak, ha a betelepülők elkülönítik kultúrájukat az övéktől, míg az asszimiláció esetében éppen azt támogatják, hogy a bevándorlók sajátítsák el új hazájuk kultúráját. A legliberálisabb felfogásnak az individualizáció tekinthető. Eszerint mindenki számára adott a lehetőség, hogy maga döntsön arról, milyen értékeket és kultúrát szeretne képviselni. A legelutasítóbb országokat a kirekesztés jellemzi, azaz nem támogatják, hogy a bevándorlók beilleszkedjenek a társadalomba, mivel valamilyen okból veszélyesnek tartják őket (*Leong*, 2008).

A kutatók tehát ezen elméletek figyelembe vételével igyekeztek megalkotni a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök integrált modelljét, melyben helyet kapnak belső (egyéni) és külső változók is. A modellben a multikulturális világnézet tekinthető az egyéni változónak, míg a külső változókat az interkulturális kapcsolatok, a csoportközi félelem, a csoportfenyegetéstől való félelem és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök képviselik. A modell értelmében (1. ábra) a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdöket a befogadó polgároknak keltett félelmen keresztül befolyásolja a többi változó (*Ward és Masgoret*, 2006).

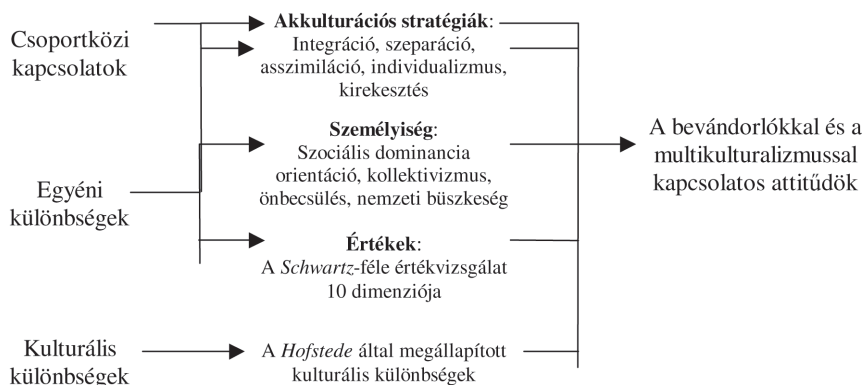

1. ábra. A bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök integrált modellje (*Ward és Masgoret*, 2006)

Egy másik modell, melyet *Leong* (2008) dolgozott ki, az eddig ismertett elméleteket összegzi egy átfogó rendszerben. E szerint három háttérváltozó befolyásolja a befogadó lakosság bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjeit (2. ábra). Az egyik háttérváltozót a csoportközi kapcsolatok képezik, melyhez a korábban ismertett elméletek szolgáltatták az alapot. A második háttérváltozót az egyéni különbségek alkotják (l. *Davidov, Meuleman, Billiet és Schmidt*, 2008), melyeket az egyén által elfogadott értékek jelentősen befolyásolnak. Az egyéni értékek előrejelzik, hogyan fog valaki viszonyulni bizonyos dolgokhoz, azaz egyfajta „előrejelző rendszerként” funkcionálnak. A harmadik tényezőt a kulturális különbségek képezik, amely arra utal, hogy a különböző társadalmak eltérő értékeket és normákat tartanak kívánatosnak (*Leong*, 2008).

A bemutatott elméletek jól példázzák, hogy a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök bonyolult hatásrendszerek eredményeiként alakulnak ki. Ennek ellenére a velük szem-

beni előítéletek kialakulásában elsősorban az ismeretlentől való félelem tölt be fontos szerepet. A lakosság csak ritkán kerül közvetlen kapcsolatba migránsokkal, s mivel személyes tapasztalatokkal legtöbbször nem rendelkeznek velük kapcsolatban, leginkább az általuk keltett fenyegetés az, amely befolyásolja a befogadók attitűdjeit. Ezt a megállapítást támasztják alá azok az esetek is, melyekben a vizsgált személyek kevésbé voltak elutasítóak egy etnikum tagjaival, ha személyesen ismertek az adott etnikumhoz tartozó személyeket (*Political Capital, 2008*).

2. ábra. A bevándorlókval szembeni attitűdöket befolyásoló tényezők rendszere (Leong, 2008. 116. o. alapján)

A bemutatott elméletek összegzéseként elmondható, hogy a bevándorlókhoz való hozzáállásnak két véglete van. Az egyik végletet azok a társadalmak képviselik, melyek invázióként élik meg (invasion experience) a bevándorlók letelepedését. Ezek a társadalmak úgy vélik, a betelepülők fenyegetést jelentenek számukra, mert veszélyeztethetik a társadalom tagjainak jólétét, és felbomlaszthatják a társadalmi és gazdasági struktúrát. Emiatt csak akkor hajlandóak őket befogadni, ha asszimilálódnak, ha pedig erre nem képesek, akkor a kizárás fenyegeti őket. Az ilyen országokra általában a protestáns hivatászetika követése jellemző, amely magas teljesítményorientációt követel meg, ugyanakkor a már ismerttetett kulturális dimenziók közül a bizonytalanság elkerülésére való törekvés jellemzi.

Ezzel ellentétben a multikulturális szemlélettel (enrichment experience) rendelkező társadalmak pozitív fogadtatásban részesítik a bevándorlókat, mivel úgy vélik, általuk még színesebbé és gazdagabbá válhat kultúrájuk, s emellett megfelelhetnek a globális kihívásoknak is. Toleráns attitűdjük abban is megmutatkozik, hogy a bevándorlók dönthetnek arról, milyen formában szeretnének beilleszkedni a társadalomba, és nem törekednek erőszakos asszimilációjukra (Leong, 2008).

Végezetül érdemes megemlíteni, hogy Kelet-Európa esetében bizonyos sajátosságok azonosíthatók a demokráciák befogadóképességének mértékével kapcsolatban. A térséget mindig is erős nacionalizmus hatotta át, és csak egy szűk társadalmi réteg rendelkezhetett demokratikus jogokkal. Ez hatással van a bevándorlók iránt tanúsított attitűdökre, melyet a nacionalizmus és bevándorló-ellenes viszonyulás közötti kapcsolat feltárása is bizonyít (Hjerm és Schnabel, 2010). A kelet-európai nemzeteknek folyamatosan a függetlenségük megmaradásáért kellett küzdeniük különböző hódítókkal szemben. Ebből a szempontból érthető, ha a folyamatos elnyomásban élők úgy próbálták magukat megóvni a hódítóktól, hogy a nemzeti identitásukat erősítették meg, mely minden bizonnyal nem kedvez a betelepülni igyekvők iránti toleráns attitűdöknek (Coebanu és Escandell, 2008).

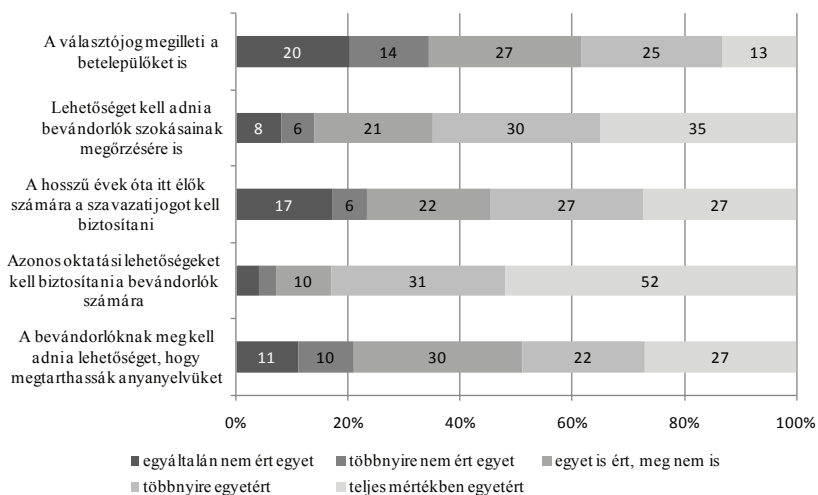
A volt szocialista országokban az észlelhetően alacsony toleranciára magyarázatul szolgálhat a demokratikus tanulásmélet is, mely szerint a kelet-európai demokráciák rövid működése alatt a polgároknak nem volt elegendő idejük és lehetőségük, hogy a demokratikus értékeket magukévá tegyék, és a gyakorlatban is alkalmazzák (Peffley és Rohrschneider, 2003; idézi: Marquart-Pyatt és Paxton, 2007). Marquart-Pyatt és Paxton (2007) mind nyugati, mind kelet-európai demokráciák polgárait bevonó vizsgálata alátámasztja, hogy a rövid demokratikus múlttal rendelkező kelet-európai államok lakosai valóban kevésbé toleránsak nyugati társaiknál. Az idősebb generációkat és fiatal felnőtteket is bevonó elemzések azt mutatják, hogy a fiatalabb korosztályhoz tartozók toleránsabb álláspontot képviselnek az idősebbeknél. Mivel az említett vizsgálat céljai között nem szerepelt a demokratikus tanulásmélet életkoronkénti különbségekre vonatkozó állításának bizonyítása, így ezek az eredmények mindössze jelzésértékűek, azonban érdekes lehet a későbbiekben megvizsgálni ebből a szempontból is a kérdést. A korosztályonként eltérést a bevándorlókkal kapcsolatban Dandy és Pe-Pua (2010) vizsgálata is alátámasztja, ahol szintén azt az eredményt kapták a kutatók, hogy az idősebb polgárok elutasítóbbak.

Fontos kérdés természetesen az is, hogy mennyire stabilak, állandóak ezek az attitűdök. A kitartás modell (persistence model) szerint ezek a viszonyulások – melyek serdülőkorban kialakulnak – viszonylag állandóak, és a későbbiek során is meghatározzák hogyan viszonyul valaki valamihez (Hooghe, 2004). Erre szilárd empirikus bizonyítékokat is találtak az intézmények iránti bizalom és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök esetében (Hooghe és Wilkenfeld, 2008). Egy másik álláspont szerint az emberek hozzávetőlegesen élettörténetük közepén válnak leginkább fogékonyá és elkötelezetté a közöség olyan ügyei iránt, mint a közéleti aktivitás. Ezen eredmények szerint tehát bizonyos érettség kell az állampolgári jogok, kötelezettségek és lehetőségek gyakorlásához (Rossi, 2001; idézi: Kinyó, 2009).

A kutatás céljai, az adatgyűjtés módszerei és eszközei

Szegedi tanulók körében végzett kérdőíves vizsgálatunkban kilencedikes diákok állampolgári attitűdjeinek különböző aspektusait vizsgáltuk (pl. politikai és közéleti intézmények iránti bizalom, bevándorlók iránti attitűdök, nők politikai és gazdasági jogai). A bevándorlók iránti attitűdök kutatása során arra kerestük a választ, hogy (1) hogyan viszonyulnak a tanulók ehhez a csoporthoz, illetve (2) milyen tényezők befolyásolják a serdülők attitűdjeit. Kérdőíves vizsgálatunkban a bevándorlókra vonatkozó állításokat a tanulók ötfokozatú Likert-skálán értékelték annak megfelelően, mennyire értenek egyet az adott állítással.

Kutatásunkhoz a témában lebonyolított legjelentősebb nemzetközi és hazai vizsgálatok (IEA CivEd és ICCS; Murányi, 2006) mérőeszközeinek egyes itemeit adaptáltuk. A kérdőíves felmérés három szegedi középiskola négy 9. osztályának önkéntes részvételével történt, 104 tanuló részvételével. Az adatgyűjtésre 2011. március végétől április elejéig került sor. Mivel a minta semmilyen szempontból nem tekinthető reprezentatívnak, eredményeink általánosíthatósága meglehetősen korlátozott. A mintavétel mindhárom középiskolai képzési típusra kiterjedt, a vizsgálatban 32 gimnazista, 57 szakközépiskolás diák és 15 szakiskolás tanuló vett részt. A vizsgált diákok életkori megoszlása meglehetősen heterogén, többségük a 14–16 éves korosztályba tartozik, a mintában mindössze két olyan tanuló fordul elő, aki ennél idősebb.

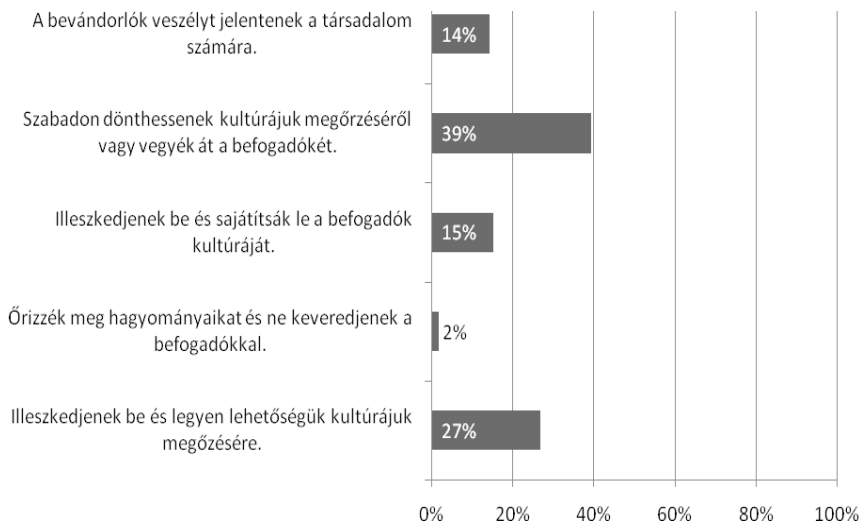
3. ábra. A bevándorlókra vonatkozó attitűdállításokra adott válaszok százalékos megoszlása

A serdülők bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjei

A bevándorlókkal szembeni attitűdök vizsgálatához az IEA társadalomismereti témájú felméréseiben szerepelő attitűdállításokat is felhasználtuk, melyek arra vonatkoztak, hogy a tanulók szerint a bevándorlóknak biztosítani kell-e a lehetőséget kultúrájuk megőrzésére, valamint meg kell-e adni számukra is azokat a jogokat, melyekkel az ország polgárai rendelkeznek.

Az eredmények alapján úgy tűnik, a tanulók inkább befogadóak és toleránsak, mint elutasítóak. A szegedi fiatalok 49%-a egyetért azzal, hogy a bevándorlók megtarthassák anyanyelvüket, 65%-uk támogatja szokásaik megőrzését, 82%-uk szerint pedig ugyanazok az oktatási lehetőségek illetik meg őket is, mint az ország lakosait. A diákok 54%-a azt is támogatja, hogy szavazati jogot kapjanak a régóta itt élő bevándorlók, emellett a fiatalok 37%-a azzal is egyetért, hogy a letelepedő bevándorlók ugyanolyan választójoggal rendelkezzenek, mint hazánk polgárai. Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy jelentős arányt képviselnek azok, akik bizonytalanok az egyes megítélendő kérdőívtetelekkel kapcsolatban. A tanulók 30%-a bizonytalan azzal kapcsolatban, hogy lehetőséget kell-e biztosítani a bevándorlók anyanyelvének megtartására, ehhez hasonlóan 22% egyet is ért, meg nem is a szavazati jog megadásával. A tanulók 21%-a a bevándorlók szokásának megőrzésével kapcsolatban, 27%-uk pedig a választójog megadásának kérdésében bizonytalan (3. ábra). Eredményeink alapján tehát a fiatalok jelentős részének nincs kialakult, határozott véleménye a vizsgált témáról. Viszonyulásaik esetleges okaival kapcsolatban (pl. közvetlen multikulturális tapasztalok) nem rendelkezünk adatokkal, így azok feltárása jövőbeli kutatásainkban valósulhat meg.

A befogadó attitűdökről tanúskodnak azok az eredmények is, melyek a fiatalok véleményét fejezik ki arról, hogyan kellene a magyar társadalomnak viszonyulnia a bevándorlókhoz (4. ábra). A válaszadók többsége összességében a befogadás mellett döntött. A tanulók 39%-a szerint a bevándorlóknak meg kell adni a lehetőséget, hogy szabadon dönthessenek, megtartják-e szokásaikat, vagy a befogadó társadalom szokásait és hagyományait kezdik el követni. Ehhez hasonló hozzáállást tanúsított a fiatalok 27%-a, akik

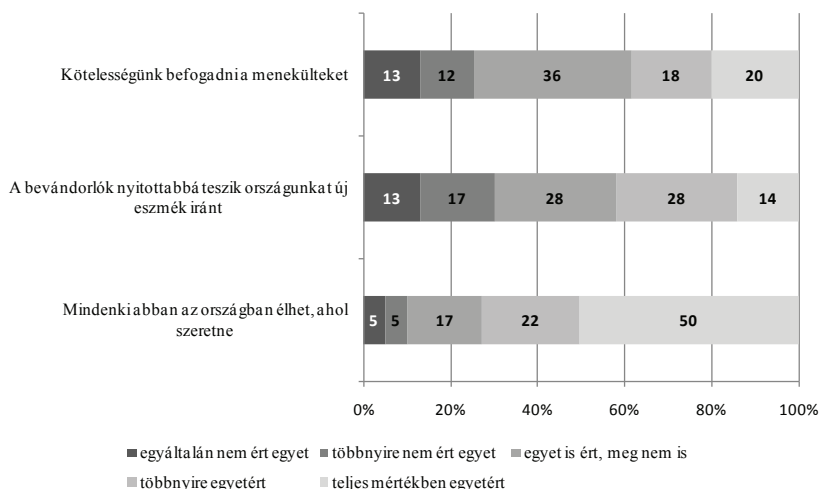
4. ábra. A tanulók véleménye arról, hogyan kellene a társadalomnak viszonyulnia a bevándorlókhoz

szerint a migránsoknak integrálódni kell a társadalomba, de meg kell adni a lehetőséget kultúrájuk megőrzésére. Így összességében a tanulók kétharmada toleráns attitűdöket képvisel a bevándorlók befogadásával kapcsolatban. Velük szemben a tanulók mintegy harmada képvisel kevésbé toleráns, kirekesztő, vagy asszimilációs álláspontot: a válaszadók 15%-a gondolja úgy, hogy be kell illeszkedniük a társadalomba, és el kell sajátítaniuk a befogadó társadalom kultúráját, 2%-uk szerint pedig nem kellene a befogadó ország lakóival keveredniük. A tanulók egy jelentős csoportja (14%-a szerint) a bevándorlók kifejezetten veszélyt jelentenek a társadalomra.

Kérdőívünkben további attitűdállításokat is felhasználtunk a tanulók viszonyulásainak feltérképezéséhez. Ezekre a kérdésekre adott válaszok azonban ellentmondanak a korábbiaknak, mivel több állítás esetében elutasítóak voltak a tanulók.

A szegedi fiatalok 77%-a egyetért azzal a kijelentéssel, hogy „mindenki szabadon választhassa meg azt az országot, amelyikben élni akar”. Ennek viszont ellentmond egy másik eredmény, amely a „mindenkinek abban az országban kell leélnie az életét, ahol született” állítással kapcsolatban született. Utóbbi kijelentéssel a diákok 60%-a ért egyet, így eltérő adatokkal rendelkezünk arra vonatkozóan, mennyire támogatják a tanulók a mobilitást. Az ellentmondás talán feloldható azzal, ha figyelembe vesszük, az első attitűdállítás pozitív tartalmú volt, míg a második inkább negatív kicsengésű, így, míg az első esetben az attitűdállításhoz tartozó skála magasabb értékei valóban pozitív viszonyulást, a másik esetben a magasabb értékek elutasítást jelentettek. Talán ez az értelmezési különbség tévesztette meg a tanulókat, ugyanakkor az is lehet, hogy úgy gondolták, minden esetben a magasabb értékek jelölik az „elvárt” választ, és a negatív kijelentés esetében is így gondolkodtak.

A mobilitással kapcsolatos állítások esetében észlelt ellentmondás ellenére a diákok jelentős hányada pozitívan viszonyul a bevándorlókhoz. A serdülők 42%-a úgy gondolja, a bevándorlók által az ország is nyitottabbá válik a különböző eszmék és eltérő kultúrák iránt. Ehhez kapcsolódik a „gazdagodik társadalmunk, ha sokféle ember él közöttünk” állítás is. Ezzel a kijelentéssel a fiatalok 31%-a ért egyet, míg 36%-uk inkább elutasító.

5. ábra. A tanulók válaszainak megoszlása azon attitűdállítások esetében, melyekkel a fiatalok többsége egyetért

Mindezek mellett a fiatalok 38%-a gondolja úgy, hogy kötelességünk befogadni azokat a menekülteket, akiknek el kellett hagyniuk hazájukat (5. ábra).

A serdülők bizonyos tekintetben befogadó attitűdöket mutatnak a bevándorlók iránt, s elsősorban kulturális tekintetben tartják fontosnak, hogy országunk sokszínűbbé, nyitottabbá és befogadóbbá váljon. Ezzel szemben, ha gazdasági szempontból közelítjük meg a kérdést, azt tapasztaljuk, a tanulók már kevésbé befogadóak. 40%-uk szerint a bevándorlók egyáltalán nem válnak hasznára a gazdaságnak, és 72% szerint hazánkban nincs szüksége a külföldiek munkaerejére. A diákok 38%-a egyetért azzal a kijelentéssel is, hogy a migránsok elveszik a munkát a magyar munkavállalóktól. Hozzájuk hasonlóan a résztvevők 37%-a vélekedik úgy, hogy a külföldiek miatt a bűnözés is megszaporodik az országban. A bemutatottakon túlmenően a válaszadók 39%-a kifejezetten veszélyesnek tartja a bevándorlók jelentését hazánkban.

A korábban bemutatott eredményekből már körvonalazódott, hogy a serdülők nem tekinthetők egyértelműen elutasítóknak. Ezt a megállapítást más adataink is alátámasztják. A kérdőívben szereplő azon állításokat, melyek a bevándorlók okozta fenyegetésre kérdeztek rá, többségük – egy kivételével – elutasította. 39%-uk nem ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy a bevándorlók szokásai ütköznenek a mi hagyományainkkal. 38%-uk szerint egyáltalán nem jellemző rájuk, hogy agresszívek, illetve megbízhatatlanok lennének, és a diákok 51%-a határozottan elutasítja, hogy a bevándorlók gondot okoznának az őket befogadóknak. Egy esetben érzékelnek a tanulók fenyegetést, mégpedig a munkahelyek esetében (az erre vonatkozó kijelentéssel 38%-uk ért egyet).

A bevándorlók befogadását támogatók és elutasítók közötti különbségek

Vizsgálatunkban arra is választ kerestünk, hogy a bevándorlókhoz való különböző viszonyulás tekintetében milyen eltérések figyelhetők meg a tanulók között. Ennek érdekében a rendelkezésünkre álló változók alapján két csoportot hoztunk létre, melyekbe a

különböző akkulturációs stratégiák támogatása szempontjából soroltuk be a tanulókat. A szeparációt, az asszimilációt és a teljes kirekesztést támogató tanulókból létrehoztuk a bevándorlók befogadását ellenzők csoportját, míg az integrációt és individualizációt szorgalmazó tanulókból a támogatók csoportját alakítottuk ki.

Az így kialakított csoportok között különbségeket kerestünk a bevándorlókhoz való viszonyulás tekintetében. A migránsokkal kapcsolatos attitűdállítások kapcsán minden esetben szignifikáns különbséget találtunk a két csoport között (1. táblázat). A várakozásoknak megfelelően a bevándorlókra vonatkozó pozitív állításokkal a támogatók értettek inkább egyet, míg a negatív kijelentésekkel az ellenzők. Érdekes eredménynek számít, hogy a támogató attitűdökkel rendelkezők csoportjában találjuk azokat a tanulókat is, akik fenyegetést éreznek. Bizonyos esetekben – mint például annak megítélése, hogy fenyegetést jelentenek-e a bevándorlók a munkavállalókra, a társadalomra és annak szokásaira, illetve a magyarság érdekeire – a támogatók csoportjába tartozó tanulók elutasítóbbak. A támogatók nagyobb mértékben értenek egyet ezekkel a negatív állításokkal, s az ellenzők csoportját alkotók elfogadóbbak. Az eredmények közötti ellentmondás talán azzal magyarázható, hogy a tanulók nem rendelkeznek merev állásponttal, hanem mindkét csoportra inkább az jellemző, hogy a tanulók bizonyos tekintetben elfogadóak, más esetekben viszont elutasítóak.

1. táblázat. Az attitűdállítások megítélése a bevándorlók befogadását támogató és ellenző diákok körében

Tanulók aránya (%) és száma	Ellenzők		Támogatók		Levene		Kétmintás t/d	
	68 (n=69)		32 (n=33)		F	p	t/d	p
Attitűdállítások	átlag	szórás	átlag	szórás				
Anyanyelv megtartásának lehetősége	2,48	1,20	3,90	1,05	1,32	n. s.	-6,08	0,00
Oktatási lehetőségek a bevándorlók gyermekeinek	3,58	1,35	4,57	0,61	35,00	0,00	-4,03	0,00
Szavazati jog megadása	2,30	1,40	3,91	1,07	9,86	0,00	-5,83	0,00
Szokások megőrzése	2,61	1,12	4,33	0,78	6,96	0,01	-8,00	0,00
Választójog megadása	1,97	1,16	3,42	1,13	0,17	n. s.	-6,02	0,00
Hagyni kell, hogy mindenki abban az országban éljen, amelyikben akar.	3,61	1,39	4,30	0,94	10,28	0,00	-2,61	0,01
A bevándorlók elveszik a munkát azok elől, akik Magyarországon születtek.	3,67	1,36	2,88	1,07	6,52	0,12	2,90	0,01
A bevándorlók miatt növekszik a bűnözés	3,42	1,46	2,67	1,20	2,59	n. s.	2,78	0,01
A bevándorlók nyitottabbá teszik a társadalmat	2,39	1,25	3,45	1,05	4,00	n. s.	-4,46	0,00
Az idegenek veszélyeztetik a magyarság érdekeit.	2,58	1,37	3,42	1,09	2,97	n. s.	-3,36	0,00
Kötelességünk befogadni a menekülteket.	2,30	1,29	3,59	1,08	2,15	n. s.	-5,32	0,00
Csak gazdagodunk azzal, ha sokfajta ember él közöttünk.	2,03	1,19	3,22	1,17	0,05	n. s.	-4,76	0,00
Mindenkinek abban az országban kell leélnie az életét, ahol született.	3,18	1,42	4,04	1,05	3,48	n. s.	-3,44	0,00
A bevándorlók munkájára szüksége van az országnak.	2,21	1,39	2,78	0,92	8,95	0,00	-2,15	0,04
A bevándorlók hasznára válnak a magyar gazdaságnak.	1,94	1,06	2,88	0,98	0,58	n. s.	-4,44	0,00
A bevándorlók elveszik a munkalehetőségeket.	2,15	1,35	3,29	1,13	2,68	n. s.	-4,48	0,00
A bevándorlók jelenléte fenyegetést jelent eltérő kultúrájuk miatt.	2,61	1,17	3,52	1,07	0,44	n. s.	-3,93	0,00
A bevándorlók agresszívek és megbízhatatlanok.	2,27	1,28	3,38	1,15	0,49	n. s.	-4,37	0,00
A bevándorlók csak gondot okoznak az itt élőknek.	2,45	1,33	3,78	1,00	7,08	0,01	-5,10	0,00

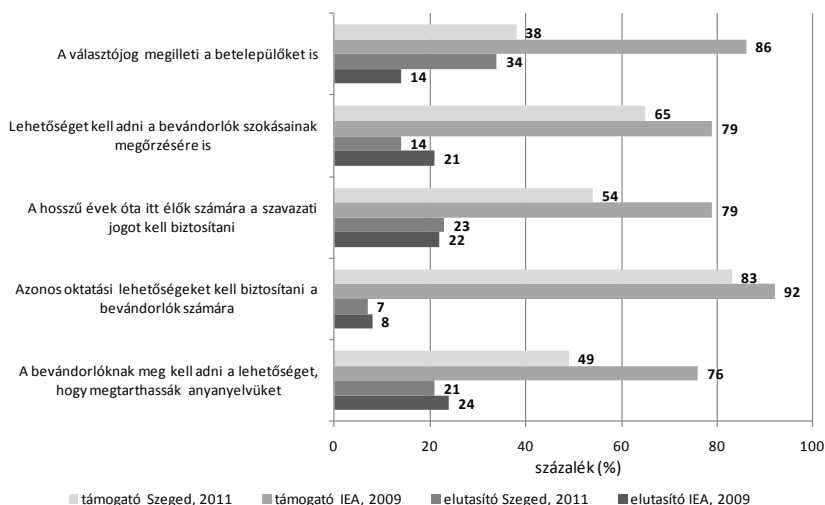
Megjegyzés: n.s. = nem szignifikáns.

Az attitűdállításokra adott válaszokból egyértelműen kirajzolódik, hogy az ellenzők negatívabban ítélik meg a bevándorlókat, és kevésbé támogatják a társadalmi integrációjukat, szemben a támogatók csoportjával. Ez az eredmény arra sarkallt bennünket, hogy további változók esetében is megvizsgáljuk a csoportok viszonyulását. Kézenfekvőnek tűnt, hogy összehasonlítsuk a diákok attitűdjeit a belső migrációnak lehetőséget biztosító, valamint a kontinensen kívülről érkező migránsokkal szembenező Európai Unióval kapcsolatban is. Érdekes módon nem találtunk szignifikáns különbséget a két csoport között az EU támogatásával, annak megítélésével, valamint az államszövetség legfontosabb céljának tekintett szabad mozgás biztosításával kapcsolatban. Eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a bevándorlást támogató és ellenző diákok alapján képzett csoportok közötti különbségek nem érvényesülnek, ha a kérdést átfogóbb, globálisabb kontextusra vonatkoztatjuk.

Mivel a szakirodalom rámutatott az osztálytermi légkör és az elfogadó vagy elutasító attitűdök közötti kapcsolatra, megvizsgáltuk, hogy a szakirodalom alapján felismert összefüggések azonosíthatóak-e változórendszerünkben. Az iskolai és osztálytermi légkörre vonatkozó adataink felhasználásával elemeztük a bevándorlást ellenzők és támogatók csoportja közötti lehetséges attitűdbeli különbségeket. Előzetes várakozásainkkal ellentétben az elemzések nem mutattak ki szignifikáns különbséget az iskolai és osztálytermi légkör megítélésével kapcsolatban.

Az eredmények összehasonlítása nemzetközi és hazai vizsgálatok eredményeivel

Az IEA társadalomismereti témájú kutatásaiban szereplő attitűdállítások vizsgálatunkban történő felhasználása lehetővé teszi, hogy a szegedi tanulók eredményeit összehasonlítsuk a nemzetközi tapasztalatokkal (*Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr és Losito, 2010*). Eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a szegedi tanulók bevándorlók iránti viszonyulása bizonyos esetekben jelentősen eltér a nemzetközi eredményektől, más állítások esetében viszont hasonló tendenciák figyelhetők meg. Az oktatási esélyegyenlőségre és a szokások megőrzésére vonatkozó kijelentések esetében a nemzetközi vizsgálatban résztvevő tanulók több mint kétharmada támogató attitűdöket tanúsított, amelytől a szegedi diákok eredményei sem különböznek jelentősen. A többi állítás esetében viszont – melyek a bevándorlók anyanyelvének megőrzésére, illetve a számukra biztosított jogokra vonatkoztak – az eredmények szignifikánsan különböznek. Míg az IEA-vizsgálatban résztvevő tanulók ezekben az esetekben is határozottan támogató attitűdöket képviselnek, addig a szegedi fiataloknak mindössze közel fele támogatja őket. A legkisebb támogatás (38%) a betelepülőknek biztosított választójog esetében tapasztalható, miközben a nemzetközi eredmények esetében ez 86%. További sajátosságnak tekinthető, hogy míg a nemzetközi eredmények szerint a fiataloknak csak egy csekély része elutasító a bevándorlók jogaival kapcsolatban (attitűdállításoktól függően 2–6%), addig a szegedi tanulók esetében a választójogra vonatkozó két állítás esetében 20%, illetve 17% az erőteljes elutasítás aránya, ami jelentős eltérést jelent. A legerőteljesebb elutasítást mutatók esetében tapasztalható különbségek azonban többnyire eltűnnek, ha nem teszünk különbséget az elutasítás mértéke között, vagyis összevonjuk az elutasítók kategóriáit. Ebben az esetben az eredmények között csak két esetben, a választójog és a szokások megőrzésére vonatkozó állítások esetében mutatkozik jelentős különbség. A 6. ábra alapján látható, hogy a szegedi fiatalok elutasítóbbak a választójog bevándorlóakra való kiterjesztésével kapcsolatban, míg a szokások megőrzése esetében ellentétes tendencia figyelhető meg.

6. ábra. Az IEA 2009-es ICCS vizsgálatának és a szegedi 2011-es vizsgálat eredményeinek összehasonlítása a bevándorlók iránti támogató és elutasító attitűdök tekintetében

Kutatásunkhoz egyes attitűdállításokat egy korábbi magyar kutatásból (Murányi, 2006) adaptáltuk, amely 8. osztályos diákok bevándorlókhoz való viszonyulásait is vizsgálta, ezáltal további összehasonlításokra is lehetőségünk nyílik (2. táblázat). A két vizsgálat eredményei között jelentős különbségek figyelhetők meg. A legszembevetőbb eltérés a „mindenkinek ott kell leélnie az életét, ahol született” állítással kapcsolatban született. E kijelentés tekintetében az 1995-ben vizsgált 8. osztályosok elutasítóbbak voltak, mint a 2011-ben vizsgált 9. osztályosok.

2. táblázat. Az 1995-ben nyolcadik osztályos tanulók és a 2011-ben vizsgált kilencedik osztályosok eredményeinek összehasonlítása a bevándorlókra vonatkozó állítások támogatása és elutasítása szempontjából, százalékban.

	8. osztályos tanulók eredményei (1995)		Szegedi 9. osztályosok eredményei (2011)	
	támogató	elutasító	támogató	elutasító
Mindenki abban az országban élhet, ahol szeretne	49	12	50	5
A bevándorlók elveszik a munkát a magyarok elől	38	18	16	13
A külföldiek miatt megszorodik a bűnözés	39	13	14	19
Az idegenek veszélyeztetik a magyarság érdekeit	24	28	16	13
Kötelességünk befogadni a menekülteket	27	27	20	13
Társadalmunk gazdagodik azzal, ha sokféle ember él közöttünk	12	32	13	16
Mindenkinek ott kell leélnie az életét, ahol született	6	66	29	5
A bevándorlók munkájára szükség van az országban	18	44	7	17

A további kijelentések esetében a 9. osztályosok toleránsabb attitűdöket mutatnak: kevésbé értenek egyet olyan állításokkal, melyek a bevándorlókat teszik felelőssé a bűnözés vagy a munkahelyek elvesztése miatt. Az adatok arra utalnak, hogy a két eltérő időpontban vizsgált, különböző évfolyamos tanulók attitűdjei hasonlóak, bizonyos tekintetben pedig a 9. osztályosok toleránsabbak, mint a több mint a 16 évvel ezelőtt vizsgált 8. osztályosok.

Nemek és iskolatípusok szerinti különbségek

Ha a nemek szerint is összehasonlítjuk az eredményeket, akkor az IEA-felmérésekből adaptált attitűdállítások esetében azt találjuk, hogy minden esetben szignifikáns különbség mutatkozik a fiúk és a lányok eredményei között: a lányok elfogadóbbak és támogatóbbak a bevándorlókkal szemben. Eredményeink szerint a legnagyobb eltérés a bevándorlók szokásainak megőrzését illetően figyelhető meg ($p=0,000$).

A további attitűdállítások esetében nem minden esetben találunk szignifikáns különbségeket, de ahol igen, ott minden esetben a lányok értékei a magasabbak. A lányok jobban támogatják azokat a kijelentéseket, miszerint (1) mindenkinek meg kell adni a lehetőséget, hogy ott éljen, ahol szeretne; (2) a bevándorlók elfogadóbbá teszik a társadalmat az idegen kultúrák iránt; (3) gazdagodunk azzal, ha sokféle ember él közöttünk, és (4) be kell fogadnunk a menekülteket. Érdekes eredménynek számít, hogy szignifikáns különbségek mutatkoznak abból a szempontból is, hogy milyenek ítélik meg a különböző nemű tanulók a bevándorlók hatását a társadalomra. A lányok nagyobb mértékben értenek egyet azzal az állítással, mely szerint az idegenek veszélyeztetik a magyarság értékeit. A bevándorlókra vonatkozó negatív tartalmú állítások esetében is találtunk szignifikáns különbséget a nemek között: a lányok jobban egyetértenek azokkal az állításokkal, melyek szerint a bevándorlók agresszívek, és gondot okoznak a befogadó társadalom tagjai számára. Ezek az eredmények igencsak meglepőek, ha figyelembe vesszük, hogy az esetek többségében a lányok inkább elfogadó attitűdöket képviselnek.

Az iskolatípusonkénti elemzések szerint összesen három attitűdállítás esetében mutatkozik szignifikáns különbség a tanulók között. A szakközépiskolások értenek leginkább egyet azzal, hogy a bevándorlók befogadása gazdagítja kultúránkat, nyitottabbá teszi a társadalmat az új eszmék iránt, ugyanakkor kötelességünk befogadni a menekülteket. Mindhárom esetben a szakközépiskolások értenek egyet leginkább, őket a gimnazisták követik, majd pedig a szakiskolások következnek.

A tanulók bevándorlókval kapcsolatos attitűdjeinek szerveződése

A bemutatott eredmények tanulsága szerint változatos összkép rajzolódik ki a szegedi tanulók bevándorlókval kapcsolatos attitűdjeiről, ugyanakkor a serdülők viszonyulása minden bizonnyal a kutatás explicit vizsgálati szempontjain túl egyéb rejtett dimenzióktól is függ. Az adatok faktoranalitikus vizsgálatával azt kívántuk feltárni, a tanulók milyen tényezők mentén hoznak döntést a bevándorlókról.

A szakirodalom alapján általánosan elfogadott, hogy faktorelemzés során „[...] a faktorsúlynak legalább a 0,3-as szintet el kell érnie – abszolút értelemben – ahhoz, hogy figyelembe vegyük [...]” (Sajtos és Mitev, 2007. 268. o.), ezért a varimax rotáció utáni faktorsúlyokhoz a 0,3-as értéket választottuk faktorsúlyhatárként. Az így lebonyolított faktoranalízis 4 dimenziót tárt fel, amelyek a teljes variancia 69,1%-át magyarázzák ($KMO=0,89$).

Az első, legnagyobb megmagyarázott varianciával rendelkező faktorba – melyet 'demokrácia fogalom' névvel interpretálhatunk – kilenc változó került. Olyan változók jelennek meg itt, mint a tanulók viszonyulása a bevándorlóknak biztosított politikai jogokhoz és oktatáshoz, szokásaik és nyelvük megőrzésének lehetőségéhez, szabad költözésük, valamint hozzájárulásuk a társadalom gazdagodásához, nyitottabbá válásához, de ide került az a változó is, amely a társadalomra rótt teher megítélését vizsgálta. Ez a változórendszer arra utal, hogy a tanulók a bevándorlókkal kapcsolatos vélekedésük során attitűdjeiket a demokrácia működésének, feladatainak értelmezésén keresztül alakítják ki, miközben elvi szinten mérlegelnek, hoznak döntést. Ez a dimenzió a teljes megmagyarázott variancia 45,9%-át képezi.

A második, 11,2%-os megmagyarázott varianciával rendelkező faktor azok a változókat tömöríti, melyek a bevándorlók hétköznapi életre gyakorolt hatásait, a tanulók ezekről való vélekedéseit, viszonyulásait vizsgálta. A befogadók a betelepülők hatását többnyire a munkahelyek és a közbiztonság esetében érzik/érezhetik közvetlenül, ugyanakkor ezek azok a területek is, amelyeket hagyományosan kapcsolatba hoznak a bevándorlókkal. A faktorba azok a változók kerültek, melyek azt mérték, mennyire hozzák kapcsolatba a diákok a bevándorlókkal a munkahelyek csökkenését, az elhelyezkedési nehézségeket, mennyire tulajdonítják a bevándorlók befogadásának a közbiztonság romlását, mennyire tartják őket agresszívnek, és mennyire tartanak attól, hogy eltérő kultúrájuk összeütközéshez vezethet a befogadókkal. Ez a változórendszer azt mutatja meg, hogy mely kérdések, problémák azok, amelyekkel a hétköznapi életben, a családjukban, vagy éppen közvetlen környezetükben találkozik(hat)nak a tanulók. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a bevándorlók aránya hazánkban mindössze 2%, megállapíthatjuk, hogy a tanulók nem rendelkezhetnek sok személyes tapasztalattal, így ez a dimenzió inkább a diákok döntéshozatalát befolyásoló, migránsokkal szemben támasztott elvárásokat tükrözi. A továbbiakban ezt az összevont változórendszert a 'mindennapi tapasztalatok és elvárások' névvel jelölt faktorként interpretáljuk.

A faktoranalízis eredményeként két további két dimenziót tártunk fel, melyek a bevándorlókkal kapcsolatos befogadó és elutasító attitűdöket ragadják meg. A harmadik, 6,6%-os megmagyarázott varianciával rendelkező faktor a diákok gondolkodásmódjában fellelhető pozitív viszonyulást jelöli. Ide olyan változók tartoznak, mint a bevándorlók befogadásának szükségességéhez való viszonyulás, a hasznosságukkal kapcsolatos megítélés, és a nekik biztosított szavazójog szükségességéről való vélekedés. Ezt a faktort a továbbiakban multikulturális szemléletmód névvel jelölhetjük. A negyedik faktor – 5,3%-os megmagyarázott varianciával – a fiatalok bevándorlókkal szembeni elutasító álláspontjára mutat rá. Az ide tartozó változók azt vizsgálják, hogyan viszonyulnak a tanulók ahhoz, hogy né a szülőházjukban éljék le életüket az emberek, valamint ahhoz, hogy jelentenek-e veszélyt a bevándorlók a társadalom számára. Ezt a változórendszert a továbbiakban elutasítás névvel jelöljük.

Az elemzés eredményeként kapott négy faktor rámutat, milyen dimenziók mentén alakítják ki a tanulók a bevándorlókkal kapcsolatos vélekedésüket. A diákok demokráciáról kialakított felfogása meghatározza, hogyan viszonyulnak a bevándorlókhoz. Úgy tűnik, a tanulók vélekedésének részét képezi az a szemlélet, hogy egyenlő lehetőségeket kell teremteni mindenki számára, és elő kell segíteni a bevándorlók társadalmi integrációját. A demokrácia fogalom faktor elsősorban azt reprezentálja, hogy a tanulók leginkább elvi szinten mérlegelnek, hoznak döntést a bevándorlókról. Az elvi szinten tanúsított támogatás mellett a diákok viszonyulását befolyásolja a mindennapi tapasztalatok és elvárások nevű faktor által tömörített változók rendszere is. Ennél a dimenziónál a közvetlenül megtapasztalható hatások szempontjából mérlegelik a fiatalok a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjeiket annak fényében, milyen személyes benyomásokkal rendelkeznek velük kapcsolatban, vagy milyen hatásokat tulajdonítanak nekik. A multikulturális

szemléletmód és az elutasítás faktorok ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a diákokban egyidejűleg jelen van a befogadás, valamint a bevándorlókhoz való negatív viszonyulás is. Vizsgálatunk nem tud választ adni arra, hogy a befogadó, multikulturális szemléletmód, valamint az elutasítás milyen tényezők eredményeként alakul ki a tanulóknál. Az attitűdöket befolyásoló tényezők azonosítása érdekében a későbbiekben érdemes lenne megvizsgálni, hogy a tanulói viszonyulások milyen tényezők következtében alakulnak ki, és milyen mértékben, illetve milyen irányba befolyásolja változásukat az iskola.

Tanulmányunk szakirodalmi áttekintésében számos elméletet ismertettünk, melyek a bevándorlókhoz való viszonyulás kialakulására adnak különböző magyarázatot. Amennyiben ezekkel is összevetjük eredményeinket, azt tapasztalhatjuk, hogy a többnyire felnőttekre vonatkoztatható elméletek közül néhány a fiatalok esetében is érvényes lehet. Lényegi egyezés a mindennapi tapasztalatok és elvárások faktor esetében figyelhető meg, amely kapcsolatba hozható a bevándorlóknak tulajdonított valós fenyegetésekkel. Az eltérő kulturális szokásokból származó szimbolikus fenyegetéssel valószínűleg a tanulók már csak helyzetükből kifolyólag sem szembesülnek, így rájuk ezek kevésbé jellemzőek. A saját környezetükön keresztül azonban ők is megtapasztalhatják, milyen tényleges hatással jár a mindennapi életre a bevándorlók letelepedése, így ezek a közvetett tapasztalatok minden bizonnyal hatást gyakorolnak attitűdjeikre is. A bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök integrált modelljében a multikulturális világnézet is helyet kap, mely elemzésünkben is megjelent a multikulturális szemlélet névvel jelöl faktor formájában. Ez az egyezés arra hívja fel a figyelmet, hogy a diákok gondolkodásában létezik egy dimenzió, amely az interkulturalitás és a diverzitás támogatásában ölt testet.

Összegzés

A szegedi tanulók bevándorlókkal kapcsolatos attitűdjeinek vizsgálatával képet kaphattunk a fiatalok viszonyulásáról. A korábbi kutatási eredmények szerint (Csapó és Czachesz, 1995) a magyar tanulók általánosságban nyitottak a külföldiek iránt. Eredményeink szerint a nyitottság bizonyos tekintetben a bevándorlókkal kapcsolatban is igaz (a legtöbb esetben a lányok szignifikánsan nagyobb bizalmat tanúsítanak, mint a fiúk). Elsősorban kulturális szempontból támogatják a befogadásukat, ugyanakkor nem zárják ki kultúránk gazdagodásának lehetőségeit sem. Ezzel szemben, ha gazdasági szempontból közelítjük meg a betelepülők integrációját, akkor a fiatalok már kevésbé elfogadóak, mivel úgy vélik, valós fenyegetést jelenthetnek a munkahelyek biztonságára vagy a közbiztonságra. A támogatók és ellenzők csoportja szerinti elemzésünk arra is rávilágított, hogy a támogató-elfogadó fiatalok is fenyegetőnek tartják a bevándorlókat a munkahelyek, a társadalmi szokások és a magyarság érdekei tekintetében.

A bevándorlók iránti attitűdök szerveződését faktoranalízissel vizsgáltuk. Eredményeink szerint a tanulók elsősorban elvi-fogalmi szinten mérlegelnek, ugyanakkor a bevándorlókkal kapcsolatos valós tapasztalataik, illetve a nekik tulajdonított hatások is befolyásolják döntéseiket. Emellett két egymással ellentétes dimenzió is szerepet játszik az attitűdök formálódásában. A multikulturális szemlélet dimenzió jelenléte azt mutatja, hogy a tanulók kívánatosnak tartják a kulturális sokszínűséget és annak megvalósítását, ugyanakkor ezzel szemben bizonyos esetekben az elutasítás is szerepet játszik a tanulók gondolkodásmódjában.

Irodalom

- Berry, J. W. (2006). Mutual attitudes among immigrants and ethnocultural groups in Canada. *International Journal of Intercultural Relations*, **30**. 6. sz. 719–734.
- Brown, C. S. (2011): American elementary school children's attitudes about immigrants, immigration, and being an American. *Journal of Applied Developmental Psychology*, **32**. 3. sz. 109–117
- Ceobanu, A. M. és Escandell, X. (2008): East is West? National feelings and anti-immigrant sentiment in Europe. *Social Science Research*, **37**. 4. sz. 1147–1170.
- Csapó Benő és Czachesz Erzsébet (1995): Európai fiatalok interkulturális attitűdjei. *Új Pedagógiai Szemle*, **45**. 1. sz. 49–57.
- Dandy, J. és Pe-Pua, R. (2010): Attitudes to multiculturalism, immigration and cultural diversity: Comparison of dominant and non-dominant groups in three Australian states. *International Journal of Intercultural Relations*, **34**. 1. sz. 34–46.
- Davidov, E., Meuleman, B., Billiet, J. és Schmidt, P. (2008): Values and support for immigration. A cross-country comparison. *European Sociological Review*, **24**. 5. sz. 1–17.
- Demény Pál (2004): Európa népességgpolitikai dilemmái a 21. század kezdetén. *Demográfia*, **47**. 1–2. sz. 9–41.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, **32**. 5. sz. 684–696.
- Esses, V. M., Jackson, L. M. és Armstrong, T. L. (1998): Intergroup competition and attitudes toward immigrants and immigration: An instrumental model of group conflict. *Journal of Social Issues*, **54**. 4. sz. 699–724.
- Esses, V. M., Wagner, U., Wolf, C., Preiser, M. és Wilbur, C. J. (2006): Perceptions of national identity and attitudes toward immigrants and immigration in Canada and Germany. *International Journal of Intercultural Relations*, **30**. 6. sz. 653–669.
- Gniewosz, B. és Noack, P. (2008): Classroom climate indicators and attitudes towards foreigners. *Journal of Adolescence*, **31**. 5. sz. 609–624.
- Hooghe, M. (2004): Political Socialization and the Future of Politics. *Acta Politica*, **39**. 4. sz. 331–341.
- Hooghe, M. és Wilkenfeld, B. (2008): The Stability of Political Attitudes and Behaviors across Adolescence and Early Adulthood: A Comparison of Survey Data on Adolescents and Young Adults in Eight Countries. *Journal of Youth Adolescence*, **37**. 2. sz. 155–167.
- Jackson, J. S., Brown, K. T., Brown, T. N. és Marks, B. (2001): Contemporary immigration policy orientations among dominant group members in Western Europe. *Journal of Social Issues*, **57**. 3. sz. 431–456.
- Kambutu, J. és Nganga, L. W. (2008): In these uncertain times: Educators build cultural awareness through planned international experiences. *Teaching and Teacher Education*, **24**. 4. sz. 939–951.
- Kinyó László (2009): Nemzetközi és magyarországi állampolgári-műveltség kutatások. *Magyar Pedagógia*, **109**. 4. sz. 399–425.
- Leong, C. H. (2008): A multilevel research framework for the analyses of attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, **32**. 2. sz. 115–129.
- Marquart-Pyatt, S. és Paxton, P. (2007): In Principle and in Practice: Learning Political Tolerance in Eastern and Western Europe. *Political Behavior*, **29**. 1. sz. 89–113.
- Meuleman, B., Davidov, E. és Jaak Billiet (2009): Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research*, **38**. 2. sz. 352–365.
- Murányi István (2006): *Identitás és előítélet*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Peffley, M. és Rohrschneider, R. (2003): Democratization and political tolerance in seventeen countries: A multi-level model of democratic learning. *Political Research Quarterly*, **56**. 3. sz. 243–257.
- Political Capital (2008): *Láttelet 2008. Kutatási összefoglaló az előítéletesség és az intolerancia hazai helyzetéről*. Political Capital, Budapest. 2011. szeptember 13-ai megtekintés: http://www.maraalapitvany.hu/upload/eloteletesseg_tanulmany_081016.pdf
- Rossi, A. S. (2001): Developmental roots of adult social responsibility. In: Rossi, A. S. (szerk.): *Caring and doing for others: Social responsibility in the domains of family, work and community*. University of Chicago Press, Chicago. 227–321.
- Sajtos László és Mitev Ariel (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea, Budapest.
- Sidanius, J. és Pratto, F. (1999): *Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. New York: Cambridge University Press.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., és Losito, B. (2010): *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary school students in thirty-eight countries*. IEA, Amsterdam.

Stephan, W. G., Ybarra, O., Martinez, C., Schwarzwald, J., és Tur-Kaspa (1998): Prejudice towards immigrants to Spain and Israel: An integrated threat theory analysis. *Journal of Cross-cultural Psychology*, **29**. 4. sz. 559–576.

Stephan, W. G., Ybarra, O., és Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants: An integrated threat theory. *Journal of Applied Social Psychology*, **29**. 11. sz. 2221–2237.

Stephan, W. G., Renfo, C. L., Esses, V. M., Stephan, C. W. és Martin, T. (2005): The effect of feeling

threatened on attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, **29**. 1. sz. 1–19.

Ward, C., Masgoret, A. N. (2006): An integrative model of attitudes toward immigrants. *International Journal of Intercultural Relations*, **30**. 6. sz. 671–682.

Zoysa, Richard de (2007): Bevándorlás Európába és az Egyesült Államokba - közös ügy vagy Amerika egyéni útja. *Eszmélet*, **19**. 74. sz. 151–188.

KILROY, CLAIRE

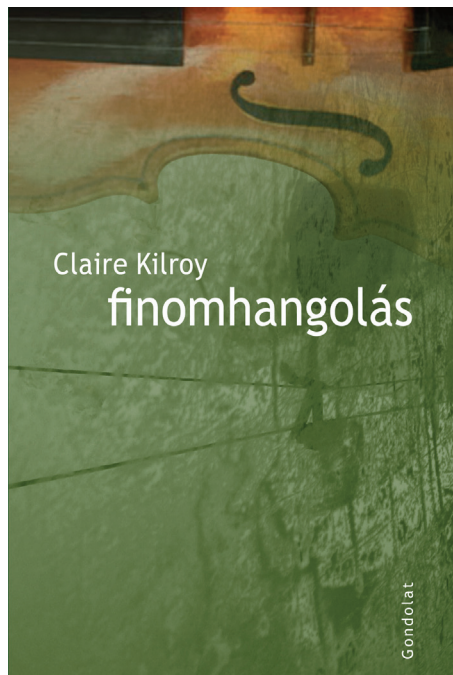
Finomhangolás

FORDÍTOTTA MESTERHÁZI MÓNIKA

Gondolat világirodalmi sorozat

Eva Tyne New Yorkban élő ír hegedűművésznő élete első szólókoncertjét követően összeesik és kórházba kerül. Még mindig az esemény hatása alatt állva nem megy haza kedveséhez, hanem egy bárban keres menedéket, ahol összeismerkedik egy ismeretlen férfival. Az élete innentől kezdve egyre kaotikusabb és veszélyesebb pályákra kerül. Felajánlanak neki egy csodálatos régi hegedűt, amely nélkül, úgy érzi, képtelen lenne többé játszani, és amely a következő koncerten igazolni is látszik a beléje vetett bizalmat; csak hogy a hangszer árát néhány nap múlva készpénzben ki kell fizetnie. Eva egy elkeseredett pszichológiai játszma kellős közepében találja magát, amelyet az érzelmei és az ösztönei irányítanak, amelynek során nem tudja már, kiben bízhat, és kiben nem, s amelyben egyre inkább összemosódik képzelet és valóság.

A regény, mely Eva összetéveszthetetlen, egyszerű szenvedélyes és kétségeket ébresztő hangján szólal meg, lendületes és kíméletlen írói precizitással megírt szöveg, egy nagyszabású kirakós játék, amely minden oldalon tartogat meglepetést az olvasó számára.

ISBN 978 963 693 400 2
250 oldal, B/5, kartonált
2800 Ft
Megjelent